

OLVASSUK ÚJRA! SZAKONYI KÁROLY

Író a magasban

Ottlik Géza, Budapest, 1912 – 1990

Megragadó férfiarc néz rám a fotóról, mélyen ülő szempár, erős, dús szemöldök, kissé vaskos orr, két, éles árok a vékony, széles vonalú, összezárt, konok száj körül, előreugró, konokságra utaló áll, lazán kétfelé omló, őszes-fekete haj, kreolos arcbőr. Ottlik Géza. Van egy kamaszkori képe az alreál korból, homlokba húzott katonasapka, szomorkás, de elszánt tekintet. 1923-ban írták be szülei a kőszegi katonaiskolába, a *cőgerájba*, majd 1926-tól 1929-ig a budai főreálba járt, s ott érettségizett. Katonai pályára szánták, ahogy a családi hagyomány megkívánta, hiszen magas rangú tisztek, tábornokok és császári kamarások voltak felmenői között. De Ottlik nem kért a katonáskodásból. Érettségi után matematika–fizika szakra jelentkezett a budapesti egyetemen, kiváló képességét a természettudományok iránt a nagy hírvű professzor, Fejér Lipót is felismerte. A logikai gondolkodás vezette a bridzs megszeretésére is, ezzel a kártyajátékkal egy életre elkötelezte magát. Nemcsak kitűnő versenyzője lett, hanem már egészen fiatalon megélhetést is biztosított számára. A Budapesti Hírlapban 1936-ban indított bridzsrovatot szerkesztette, mint ifjúsági válogatotat nemzetközileg is számon tartották, s különösen az 1979-ben angolul megjelent bridzskönyve, amely maig a legjobbnak ítélt szakirodalom, hozott számára nagy elismerést.

De mi nem a bridzsbajnokra akarunk most emlékezni. Ahogy a nyolcvanas években irodalmi szenzáció volt Marquez *Száz év magánya*, úgy ért bennünket 1959-ben Ottlik Géza regényének híre, az *Iskola a határon*. Olvastuk mohón, tudnunk kellett róla, minden eddigi élményünkötől különbözött egyediségével és eredetiségével a kőszegi katonai alreálban játszódó történet, mert megérettük benne a *drill* általános érvényű kritikáját, amely pontosan kitért az iskola és a kor érdekfeszítő, remekül megrajzolt figurákkal teli históriájából. Intellektuális körökben nem volt ismeretlen Ottlik neve, sem mint újságírónak, sem mint kezdő novellistának. 1931-ben a *Napkelet* közölte első írását, de a *Nyugaton* megjelent *Drugeth-legenda* című elbeszéléssel tűnt fel igazán. Babits tehetségesnek ítélte, s közölte. A harmincas-negyvenes években lapoknál dolgozott. Tartózkodó természetű volt, de úri ízlése is távol tartotta a napi politikától, noha volt véleménye, amelyet magánügynek tekintett volna. Negyven-

háromban azért a cikkeiben éles hangon szólt a szélsőjobbaldali veszélyekről. Nem hívták be a háború alatt, csak légmentes szolgálatot teljesített, így azután módját találta, hogy segítsen az üldözötteken, Vas Istvánt is ő bújtatta budai otthonában a nyilas uralom idején. A háború végén bekapcsolódott az irodalmi életbe, ő és barátai, mint a Nyugat harmadik generáció tagjai, kísérletet tettek a folyóirat feltámasztására, de nem jártak sikerrel. A Magyar Rádiónál kapott dramaturgi állást, két esztendőn át a Pen Klub titkára is volt. Katonaiskolai élményeiből, amelyek egész életében, irodalmi témáiban elkísérték, *Továbbélők* címmel regényt írt. 1948-ban kiadták volna, ám elégedetlen volt vele, átdolgozásra visszavonta a kiadótól, de azután csak tíz év múlva kerülhetett az olvasók elé a nagy sikert hozó *Iskola a határon*.

Ottlik nem írt sokat, 1957-ben a *Hajnali háztetők* című kisregénye, majd a *Minden megvan*, a *Próza* és egy különös hangvételű és szerkezetű, régtől dédelgetett témájú hangjáték, a *Valencia-rejtély*, néhány novella (a legtöbb a negyvenes évekből való) meg a *Buda*, a másik *regény*, amely voltaképpen az *Iskola a határon* folytatása, s posztumusz jelent meg Lengyel Péter gondozásában. Ottlik magát regényírónak tartotta (értekezett is a regényírásról), s igaza volt, elbeszélései is közelebb állnak a regénytechnikához, mint a novellához. Lényegében a *próza*, amely egyik könyvének a címe is, nála a regényt jelenti. Azt mondta, ifjan írt verseket is. Erre – a líraiságra – utaló jegyeket nem rejtene munkái. Életművéhez tartoznak kiváló fordításai is.

A fordításra kényszerűségből került sor, az elhallgattatás éveiben. Akárcsak írórtársai, az *Új Hold* asok, ő is 1950 után került a fordítás gályapadjára. Ottliknak egy angol regényt nyomtak a kezébe, bár tiltakozott, hogy nem jártas a nyelvben, rábeszéltek, és szótárázva, napi tíz-tizenkét óra alatt négy-öt oldallal előre haladva mégiscsak belejött a munkába. Dickens, Evelyn Waught, Hemingway, O'Neill és mások műveit, a rádió hangjátékokat fordított remekül, olyan veretesen, mint amilyen írásainak a nyelve is. Ottlik érdekfeszítő elbeszélő, szikár, de nem színtelen, sallangmentes, de választékos és sodró erejű, minden munkája letehetetlen olvasmány. Témája behatárolt, arra az élményvilágra hagyatkozik, amelyet katonaiskolás korában, az egyetemen meg újságíróskodása vagy utazásai során szerzett. Az ott megismert alakokról tudja a legtöbbet, róluk mesél, különböző elbeszélésekben bukkannak

fel, de különben is, az Ottlik-irodalom figurái ugyanazon sokszínű társaság köreiből kerülnek ki. Vajon mondható-e egy életműre, hogy *kevés*, ha tömény, ha komprimáltságában tökéletes? Ottlik nem lép túl a megélteken, nem lép ismeretlen tájakra, de ahol otthon van, azt velejéig ismeri és feltárja. Van bizonyos önéletrajzi színezete az ouvre-nek, de nem ez benne az érték. Az érték az, amit az író tud: általánossá tenni az egyedit. A nem írás bizonyos tiszteletet is kiváltott az Ottlik-rajongók táborában, a hosszú idejű hallgatások állandó várakozást csiholtak ki az irodalom köreiből. Ez a visszafogottság kivülről is jelentett, ez a mítosz egyik alappillére. Ottlik etalon lett, s éppen abban az időben, amikor választást éltek az írók a forradalom után. Behódolni, vagy megőrizni a becsületet. Azután később, amikor a rendszerváltozás után az erkölcsi ítélezések ideje következett, a fiatal generáció szemében Ottlik lett a tisztán maradt író, aki még barátai – Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Örkény, Vas István és Mándy Iván – körén belül is a legteljesebben mentes volt a szocializmusnak mondott éra hétköznapjaitól.

Így került szinte elérhetetlen magasságba. ♦♦

Az itt közölt novellája 1943-ban jelent meg a *Magyar Csillagban*. Megtalálható a *Minden megvan* című kötetben. (Magvető)